

ISSN 1451-5415

ГОДИШЊАК

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Година XX, број 8

Филозофски факултет у Нишу

Ниш, 2006.

Драго Ђупић (Београд)

КРАТКИ СИЛАЗНИ АКЦЕНАТ НА КРАЉЕМ ОТВОРЕНОМ СЛОГУ У ГОВОРУ БРАТОНОЖИЋА

Сажетак. У чланку се говори о задржавању кратког силазног акцента на крајњем отвореном слогу у говору Братоножића.

Кључне ријечи: Братоножићи, акценат, окситонеза.

Братоножићи су црногорско племе у брдима источно од Подгорице. Почетком тридесетих година прошлога вијека Михаило Стевановић је урадио докторску дисертацију о источноцрногорским говорима (*Источноцрногорски дијалекат*, Библиотека Јужнословенског филолога, књига V, Београд 1935), гдје је обрадио и говор Братоножића, сврставајући га у кучкобратоножићку грану. Иначе, источноцрногорске говоре је подијелио на четири гране: а) зетскоподгоричку, б) пиперску, в) кучкобратоножићку и г) васојевићку. Из овакве класификације види се да говор Братоножића припада источним говорима Црне Горе (западни обухватају тзв. источнохерцеговачки дијалекат) који су понајвише препознатљиви по акцентуацији, јер имају само два силазна акцента, изузимајући Васојевиће и Бјелопавлиће, код којих се јављају сва четири акцента, али не по источнохерцеговачком моделу (у Васојевићима и Бјелопавлићима је *жѐна – жєнѐ*, а у источнохерцеговачком дијалекту, као у књижевном језику, тј. *жѐна – жєнѐ*).

Говор Братоножића карактеришу особине које се односе на источноцрногорске говоре, или још боље – староцрногорске говоре, јер су то говори са искључиво силазним акцентима и скраћеним падежним системом. Уз то, говоре Братоножића, као и дијела Васојевића, тј. говоре пограничне са албанским говорима карактерише посебно вриједност ликвида, тј. гласова *л* и *љ*, који у овим говорима немају општесрпску вриједност, јер је дошло до умекшавања гласа *л* испред самогласника предњег реда (*е* и *и*), па се изговара *л'ијєно*, *л'ивада*, *л'етос*, *л'ејим* и сл., што значи да је вриједност овога гласа у таквим

случајевима ближа гласу љ него гласу л, док је глас љ у свим положајима у ријечи веларизован, па се изговара као л' ма у ком положају се нашао: *л'епота, Л'убо, Л'ако* и сл.

Некадашњи полугласник у овом говору дао је глас између *a* и *e* (обично се биљежи као *ä*), али није редукован: *свѣт, свѣдба, пошѣ* (радни придјев).

Као и у осталим црногорским говорима (и уопште у ијекавским у српском језику) и овдје се јављају гласови *с'* и *з'* (*с'екира, с'утра, и з'елица* и сл.), а у одређеним положајима и *s* (умјесто *z*): *буса* (кучка), *бронсин* и сл. Наравно, ова три гласа нијесу фонеме, већ имају алофонску вриједност.

У акценатском погледу говор Братоножића је најближи говорима Пипера и Куча. Задржава извјесну старину коју, осим поменутих, немају остали говори Црне Горе. Прикупљајући својевремено грађу на терену, а консултујући и упитник СХДА за село Кис'елицу, као репрезентативно за Братоножиће, на основу испитивања проф. Драгољуба Петровића (1978. и 1979), особито код именица, глагола и придјева, нашли смо следеће:

1. Именице:

а) у номиналним облицима:

аа) м. род: *Тѳрци* (топоним), *магијери* (међаши), *косѣчи*, *лѳвици*, *просци*, *ѳрлѳ* (орао);

аб) ж. род: *дивина*, *дубина*, *ширина*, *висина*, *дужина* / *дугл'ина*, *живина* (у значењу рак), *кужина*, *иѳда*, *пѳла*, *рѳса*, *тѳга*, *јѳва*, *гѳба* (поњава), *врѳта*, *л'ѳћа*, *фѳба*, *брѳзда*, *клѳпа*, *дѳма* (мијех), *сл'езина*, *бутина*, *сестра*, *свијећа*, *кл'ијешта*, *гревота*, *пл'ијесма* (бућ);

ав) средњи род: *дријевѳ* (дрво), *вријемѳ*, *гл'ијетѳ*, *чел'адѳ*, *дијетѳ*, *гѳвнѳ*, *крѳлѳ* и сл.;

б) у косим падежима:

аа) м. род: *удѳвца*, *кѳлца*, *мѳзга*, *о мѳзгу*, *пасул'ѳ*, *јѳнца*, *по лѳктѳ*, *котлѳ*, *мрѳа* (мртваца), *осѳа* (сирѳета);

аб) с. род: *ребра*, *гнијезда*, *јѳнца* и сл. (све у Г. сг.).

Као и у другим староцрногорским говорима и овдје је на крају задржан кратки силазни акценат код м. хипокористика типа: *Пѳрѳ*, *Јѳвѳ*, *Вѳсѳ*, *Сѳвѳ*, *Л'ѳкѳ* (нема оног староцрногорског преношења из вокатива: *Сѳво*, *Пѳро* и сл.).

2. Придјиви:

а) м. род: *сӯвӣ, тѣшкӣ, л'ијени* сл.;

б) ж. род: *мѣкѧ, млѧкѧ, црнѧ, слѧткѧ, жутѧ, гркѧ;*

в) с. род: *добрѡ (супст.), врӯћѣ, бијелѡ.*

3. Замјенице: *кѡмѣ.*

4. Глаголи:

а) презент: *берѣмѡ, ткѧмѡ, трл'ѧмѡ, печѣмѡ, с'едїмѡ, дѧмѡ, перѣмѡ, дворїмѡ, копѧмѡ, кл'ечїтѣ, чешл'ѧтѣ, рѧстѣ, прѣдѣ, нијестѣ, нијесї* и др.;

б) остали облици: *кл'ѣлѧ, кл'ѣл'ї, бїлѡ, дѧтѡ, звал'ї, узѣшѣ, вѣкл'ї, вуклѧ, свѣклѧ, зѧмї* (потјерај), *сатријешѣ.*

5. Непромјенљиве ријечи: *носѣћѧ, поноћї.*

Примјећује се да је код већине примјера испред кратког силазног акцента слог дуг (што је у четвороакценатским говорима и у књижевном језику дало узлазни, најчешће дуги акценат).

Свега неколико примјера смо нашли у којима је извршено преношење кратког силазног акцента с краја ријечи: *глава, ђетѣнце* (дјетенце), *дѡбро* (придјев, али *добрѡ је*), *оћѣло, истѣкло, лѡмїмо, увѣло*, али их у говору, свакако, има више.

Из овог кратког прегледе се закључује да говор Братоножића чува окситонезу такорећи у потпуности, можда чак и више него говори Пипера и Куча, који је такође чувају, док су староцрногорска преношења веома ријетка.

Drago Ćupić

SHORT DESCENDING ACCENT ON THE FINAL OPEN SYLLABLE
IN THE BRATONOŽIĆ AREA SPEECH

Summary

The author writes about retaining the short descending accent on the open syllable at the end of a word in the Bratonožić area speech. Shifting the short descending accent to the previous syllable is rather rare, but even when there are such cases, the very nature of the shifted accent is not changed.